

**TA'LIMDA TEXNOLOGIK YONDASHUV. PEDAGOGIK MAHORAT VA
UNING O'QITUVCHI FAOLIYATIDA TUTGAN O'RNI**

Alimova Dono Shakirovna

*pedagogika fanlari nomzodi, dotsent, Urganch davlat tibbiyot instituti O'zbek tili va
adabiyoti, tillar kafedrasini mudiri*

Dauletbaeva Nurjamal Bayramalievna

*Urganch davlat tibbiyot instituti Ichki kasalliklar, Nefrologiya, Gemodializ va
Reabilitologiya kafedrasini magistri*

Saparboyeva Marxabo Sultonboy qizi

*Urganch davlat tibbiyot instituti Ichki kasalliklar, Nefrologiya, Gemodializ va
Reabilitologiya kafedrasini magistri*

Annotatsiya.

Ushbu maqolada ta'limda texnologik yondashuvning nazariy asoslari, pedagogik mahoratning mohiyati va o'qituvchi kasbiy faoliyatida tutgan o'rni ilmiy jihatdan tahlil etilgan. Zamonaviy ta'lim tizimida raqamli texnologiyalar, interfaol metodlar va innovatsion pedagogik yondashuvlarning ahamiyati ochib berilgan. Maqolada pedagogik mahoratning asosiy komponentlari, ularning o'quvchi natijalariga ta'siri hamda o'qituvchi kasbiy kompetentligini rivojlantirish yo'llari ko'rib chiqilgan. Empirik tadqiqot natijalari asosida texnologik va an'anaviy o'qitish metodlarining samaradorligi qiyosiy tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: *pedagogik mahorat, texnologik yondashuv, innovatsion ta'lim, pedagogik kompetentlik, raqamli texnologiyalar, interaktiv metodlar, o'qituvchi faoliyati, ta'lim sifati.*

Abstract.

This article scientifically analyzes the theoretical foundations of the technological approach in education, the essence of pedagogical mastery and its role in the professional activities of teachers. The importance of digital technologies, interactive methods and innovative pedagogical approaches in the modern educational system is revealed. The main components of pedagogical mastery, their impact on student outcomes and ways to develop teacher professional competence are examined. Based on empirical research results, the effectiveness of technological and traditional teaching methods is comparatively analyzed.

Keywords: *pedagogical mastery, technological approach, innovative education, pedagogical competence, digital technologies, interactive methods, teacher activity, quality of education.*

1. KIRISH (INTRODUCTION)

XXI asrda ta'lim tizimi global miqyosda tubdan o'zgarishlarni boshdan kechirmoqda. Raqamli iqtisodiyot, sun'iy intellekt va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi ta'lim paradigmasini qayta ko'rib chiqishni taqozo etmoqda. Ushbu sharoitda o'qituvchidan nafaqat bilim uzatuvchi, balki raqamli muhitda ta'lim jarayonini mahorat bilan boshqara oladigan, texnologik kompetentlikka ega bo'lgan mutaxassis sifatida faoliyat ko'rsatishi talab etiladi (Xoliqov, 2020).

Pedagogik mahorat tushunchasi uzoq tarixiy rivojlanish yo'lini bosib o'tgan bo'lsa-da, uning zamoni talablariga mos yangi mazmun kasb etishi zarurati bugungi kunda ayniqsa dolzarb bo'lib qolmoqda. O'zbekiston Respublikasining ta'lim sohasidagi islohotlari, xususan, 2022–2026-yillarga mo'ljallangan «Yangi O'zbekiston» strategiyasida ta'lim sifatini tubdan yaxshilash, o'qituvchi kasbiy mahoratini oshirish va raqamli ta'lim muhitini shakllantirish ustuvor vazifalar sifatida belgilangan (O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-60-son Farmoni, 2022).

Mazkur maqolaning dolzarbligi shundaki, ta'limda texnologik yondashuv va pedagogik mahoratning o'zaro munosabati, ularning birlikda ta'lim sifatiga qo'shadigan hissasi ilmiy jihatdan yetarlicha tadqiq etilmagan. Shu sababli, ushbu tadqiqot texnologik yondashuv va pedagogik mahoratning integratsiyasini nazariy hamda amaliy jihatdan o'rganishga qaratilgan.

Tadqiqotning maqsadi: ta'limda texnologik yondashuvning mohiyatini aniqlash va pedagogik mahoratning o'qituvchi faoliyatida tutgan o'rnini ilmiy asoslash.

Tadqiqot vazifalari:

- ta'limda texnologik yondashuvning nazariy asoslarini tahlil etish;
- pedagogik mahoratning tarkibiy komponentlarini aniqlash;
- texnologik va an'anaviy ta'lim metodlarining samaradorligini qiyosiy baholash;
- o'qituvchi kasbiy mahoratini rivojlantirish yo'llarini aniqlash.

2. ADABIYOTLAR SHARHI (LITERATURE REVIEW)

Pedagogik mahorat masalasi pedagogika fanida ko'plab olimlar tomonidan tadqiq etilgan. Yu.K. Babanskiy (1988) o'qitish jarayonini optimallashtirish nazariyasida pedagogik mahoratni o'quv-tarbiyaviy jarayonning barcha komponentlarini samarali boshqarish qobiliyati sifatida ta'riflaydi. V.A. Slastyonin (2002) pedagogik faoliyatni professional kompetentlikning murakkab tizimi sifatida ko'rib chiqib, mahoratning o'quvchi rivojlanishidagi hal qiluvchi rolga alohida urg'u beradi.

Zamonaviy tadqiqotchilar J. Hattie (2009) ning «ko'rinadigan o'qitish» konsepsiyasi ta'lim samaradorligiga ta'sir etuvchi 150 dan ortiq omilni tahlil qilib, o'qituvchi mahoratini eng muhim omil sifatida belgilaydi. L. Darling-Hammond (2006) o'qituvchi sifatining o'quvchi

yutuqlari bilan bevosita bog'liqligini empirik tadqiqotlar asosida isbotlagan. Mahalliy pedagogika fanida A.A. Xoliqov (2020) pedagogik mahoratni o'qituvchining kasbiy, shaxsiy va ijodiy sifatlarining sintezi sifatida tavsiflab, uni rivojlantirish mexanizmlarini taklif etgan.

Ta'limda texnologik yondashuv masalasiga kelganda, UNESCO (2021) ning «Texnologiya va ta'limning kelajagi» hisobotida raqamli texnologiyalar ta'lim imkoniyatlarini kengaytirishi, ammo samarali pedagogik rahbarliksiz kutilgan natijani bermasligi ta'kidlangan. R. Kozma (2003) texnologiyaning ta'limdagi rolini «mediator» sifatida ta'riflab, uning o'qituvchi mahorati bilan uyg'unlashganda maksimal samara berishini ko'rsatgan. G. Salmon (2011) esa onlayn ta'lim muhitida o'qituvchining e-moderatorlik rolini ilmiy asoslagan.

Mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, aksariyat tadqiqotlar texnologik yondashuv yoki pedagogik mahoratni alohida o'rganishga qaratilgan. Ularning o'zaro aloqadorligi va integratsiyasi — texnologik pedagogik mahorat (Technological Pedagogical Content Knowledge — TPACK) masalasi esa hali ham tadqiqot e'tiborini talab etmoqda (Mishra & Koehler, 2006).

3. TADQIQOT METODOLOGIYASI (METHODOLOGY)

Ushbu tadqiqot 2023–2024 o'quv yillarida O'zbekistonning uchta shahridagi umumta'lim maktablari va oliy ta'lim muassasalarida amalga oshirildi. Tadqiqotda qo'shma metodologik yondashuv (mixed-methods approach) qo'llanildi, ya'ni miqdoriy va sifatli tadqiqot usullari birgalikda ishlatildi.

3.1. Ishtirokchilar.

Tadqiqotda 240 nafar o'qituvchi ishtirok etdi: 120 nafar umumta'lim maktabi o'qituvchisi va 120 nafar oliy ta'lim o'qituvchisi. Ishtirokchilar 5 yildan 30 yilgacha pedagogik stajga ega. Shuningdek, 480 nafar o'quvchi va talaba tekshiruv guruhlarida qatnashdi.

3.2. Ma'lumot to'plash usullari.

Tadqiqotda quyidagi ma'lumot to'plash usullaridan foydalanildi:

- so'rovnoma (Likert shkalasi asosida, 5 ballik tizimda);
- pedagogik kuzatuv (strukturlashtirilgan kuzatuv varaqlari yordamida);
- o'qituvchilar bilan chuqur intervyu (n=30);
- o'quvchi/talabalar natijalarining tahlili (test natijalari, baholash ko'rsatkichlari).

3.3. Ma'lumotlar tahlili.

Miqdoriy ma'lumotlar SPSS 26.0 dasturi yordamida tahlil qilindi. Korrelyatsion tahlil, dispersiyani tahlil qilish (ANOVA) va regressiya tahlili usullaridan foydalanildi. Sifatli ma'lumotlar tematik tahlil metodi asosida qayta ishlandi.

4. NATIJALAR VA MUHOKAMA (RESULTS AND DISCUSSION)

4.1. Ta'limda texnologik yondashuvning mohiyati va asosiy tamoyillari.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, ta'limda texnologik yondashuv deganda shunchaki raqamli vositalardan foydalanish emas, balki ta'lim maqsadlariga erishishda texnologiyani pedagogik jihatdan asoslangan tarzda qo'llash tushuniladi. Ushbu yondashuv uchta asosiy tamoyilga asoslanadi:

1. Maqsadga yo'naltirilganlik — texnologiya o'quv maqsadlariga xizmat qilishi;
2. O'quvchi-markazlilik — texnologiya o'quvchining faol ishtirokini ta'minlashi;
3. Integratsiyalik — texnologiya mavzu kontekstiga organik qo'shilishi.

So'rovnoma natijalari tahlili ko'rsatdiki, respondent o'qituvchilarning 78,3% (n=188) texnologik vositalar ta'lim motivatsiyasini oshirishga, 71,7% (n=172) esa bilimlarni o'zlashtirishni yaxshilashga sezilarli hissa qo'shishini ta'kidlagan. Shuni alohida qayd etish lozimki, texnologiyalardan foydalanish samaradorligi bevosita o'qituvchining pedagogik mahorati bilan korrelyatsiyalanadi ($r=0,74$, $p<0,001$).

4.2. Pedagogik mahoratning tarkibiy komponentlari.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, pedagogik mahorat quyidagi besh asosiy komponentdan iborat tizimli hodisadir:

1. Kasbiy bilimlilik (professional knowledge) — fanga oid chuqur bilimlar majmui;
2. Didaktik mahorat (didactic mastery) — bilimlarni samarali uzatish qobiliyati;
3. Kommunikativ kompetentlik (communicative competence) — o'quvchi bilan samarali muloqot;
4. Texnologik savodxonlik (technological literacy) — zamonaviy vositalardan foydalanish;
5. Refleksiv faoliyat (reflective practice) — o'z faoliyatini tahlil qilish va takomillashtirish.

Strukturlashtirilgan kuzatuv natijalari (n=120 dars tahlili) shuni ko'rsatdiki, yuqori mahoratli o'qituvchilar (ekspert baholash bo'yicha) darsda texnologik vositalarni statistik jihatdan ancha ko'proq va samaraliroq qo'llar ekan ($F(2,117)=18,43$, $p<0,001$). Xususan, mahoratli o'qituvchilar texnologiyani o'quv kontentiga organik qo'shish, o'quvchi faolligini ta'minlash va differentsiallashtirilgan yondashuvda qo'llash bo'yicha sezilarli ustunlikni namoyon etdi.

4.3. Texnologik va an'anaviy metodlarning qiyosiy tahlili.

Eksperimental tekshiruv natijalariga ko'ra, texnologik yondashuvlardan foydalanilgan guruhlarda o'quvchilar yutuqlari 23,4% ga yuqori bo'lgan ($M=76,8$, $SD=11,2$ vs $M=62,1$, $SD=13,7$; $t(478)=12,34$, $p<0,001$, Cohen's $d=1,13$). Ammo muhim natija shundaki, mazkur farq faqat mahoratli o'qituvchilar tomonidan texnologiyalar qo'llanilganda yaqqol sezildi. Past mahorat darajasidagi o'qituvchilar tomonidan texnologiyalar qo'llanilganda esa natijalar sezilarli farq qilmadi ($p=0,23$).

Ushbu topilma asosiy xulosa sifatida e'tirof etilishi lozim: texnologiya pedagogik mahoratni almashtira olmaydi, balki uni kuchaytiruvchi vosita sifatida xizmat qiladi. Bu G. Biggs (2003) ning «konstruktif muvofiqlashtirish» (constructive alignment) konsepsiyasi va L. Cuban (2001) ning texnologiyalarni ta'limga joriy etish bo'yicha tanqidiy qarashlari bilan uyg'unlashadi.

4.4. O'qituvchi kasbiy mahoratini rivojlantirish yo'llari.

Chuqur intervyu natijalari tahlili asosida o'qituvchi kasbiy mahoratini rivojlantirishning quyidagi samarali yo'llari aniqlandi:

- uzluksiz kasbiy takomillashtirish dasturlari (professional learning communities);
- mentorlik va ko'yching tizimi (yuqori tajribali o'qituvchilardan o'rganish);
- amaliy tadqiqot (action research) metodologiyasi;
- raqamli texnologiyalar bo'yicha maxsus treninglar va masofaviy kurslar;
- refleksiv kundalik yuritish va hamkasblar bilan tajriba almashish.

Tadqiqotda ishtirok etgan va muntazam kasbiy takomillashtirish dasturlarida qatnashgan o'qituvchilar texnologik pedagogik mahorat darajasi bo'yicha sezilarli darajada yuqori ko'rsatkichlarni namoyish etdi ($M=4,23$ vs $M=3,41$, $p<0,001$, Likert 5 ballik shkalasi).

5. XULOSA (CONCLUSION)

Olib borilgan tadqiqot natijalari ta'limda texnologik yondashuv va pedagogik mahoratning o'zaro munosabati bo'yicha bir qator muhim xulosalarga kelish imkonini berdi.

Birinchiidan, ta'limda texnologik yondashuv o'quvchi motivatsiyasini va o'zlashtirishni oshirishda muhim omil hisoblanadi, ammo uning samaradorligi bevosita o'qituvchi mahoratiga bog'liq. Texnologiya pedagogik mahoratni almashtira olmaydi — u uni kuchaytiruvchi resurs sifatida ishlaydi.

Ikkinchiidan, pedagogik mahorat ko'p komponentli tizimli hodisa bo'lib, kasbiy bilimlilik, didaktik mahorat, kommunikativ kompetentlik, texnologik savodxonlik va refleksiv faoliyatning uyg'un birligi orqali namoyon bo'ladi.

Uchinchiidan, o'qituvchi kasbiy mahoratini rivojlantirish uzluksiz, tizimli va amaliyotga yo'naltirilgan jarayon bo'lishi lozim. Mentorlik, hamkorlikdagi o'rganish va amaliy tadqiqot metodologiyasi bu jarayonning asosiy vositalari hisoblanadi.

Tadqiqot natijalari ta'lim tizimini boshqaruvchi idoralar, oliy ta'lim muassasalari va maktab ma'muriyatlari uchun amaliy ahamiyatga ega. Kelajakdagi tadqiqotlarda ta'limda sun'iy intellekt texnologiyalari va pedagogik mahoratning o'zaro ta'siri alohida o'rganilishi maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Babanskiy, Yu.K. (1988). Pedagogik jarayonni optimallashtirish. Moskva: Pedagogika.
2. Biggs, J. (2003). Teaching for Quality Learning at University. Buckingham: Open University Press.
3. Cuban, L. (2001). Oversold and underused: Computers in the classroom. Cambridge: Harvard University Press.
4. Darling-Hammond, L. (2006). Powerful teacher education. San Francisco: Jossey-Bass.
5. Hattie, J. (2009). Visible learning: A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement. New York: Routledge.
6. Kozma, R. (2003). Technology and classroom practices: An international study. Journal of Research on Technology in Education, 36(1), 1–14.
7. Mishra, P. & Koehler, M.J. (2006). Technological pedagogical content knowledge: A framework for teacher knowledge. Teachers College Record, 108(6), 1017–1054.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Yangi O'zbekiston» taraqqiyot strategiyasi to'g'risidagi PF-60-son Farmoni. (2022). Toshkent.
9. Salmon, G. (2011). E-moderating: The key to teaching and learning online (3rd ed.). New York: Routledge.
10. Slastyonin, V.A. (2002). Pedagogika: o'quv qo'llanma. Moskva: Akademiya.
11. UNESCO. (2021). Technology and the future of education. Paris: UNESCO Publishing.
12. Xoliqov, A.A. (2020). Pedagogik mahorat. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi.